

Redaktør Peter Andersen Skovrøy (1851-1935), Tønder

Ridder af Dannebrog den 15. november 1920. Skovrøy var fra 1882 redaktør på den dansksindede avis Vestslesvigs Tidende i Tønder. I sin levnedbeskrivelse beretter han levende om, hvordan det var at være dansksindet i en overvejende tysksindet by og om vilkårene for dansk presse under det prøjsiske regimente.

JEG ER FØDT den 23. juni 1851 i Arrild i Tønder Amt. Min fader var smed Hans Hansen Skovrøy og boede i et lille hus syd for byen, som bønderne byggede til ham. Huset var mere en hytte end et slot, som man kan tænke sig, når man kender den tids bondekarrighed. Indgangen var gennem køkkenet, hvis gulv var belagt med kampesten. Gulvet i stuen var af mursten, hvilket faldt i min smag, for så vidt som jeg jo der kunne lave "løbbeskugler" efter behag. "Løbbes" kaldes i Sønderjysk små brændte og glaserede lerkugler, som børnene leger med. I stuen var der to alkovesenge. I den ene sov vore forældre og i den anden min et år ældre SØster og jeg.

Min fader må have haft en vis færdighed i at skrive, målt med den tids alen, thi jeg mindes, at bønderne ofte kom til ham med bøn om at skrive et eller andet mere vigtigt brev. Senere opdagede jeg, at faders stil var særdeles god, men retskrivningen mangelfuld. Jeg meddeler dette, fordi jeg tror, at den smule skribentevne, som jeg har fået i Vuggegave, er en arv fra min fader, hvem jeg i det hele taget ligner. Som min fader elskede at gå på jagt og fiskeri, elsker jeg friluftslivet på mine fisketure.

Fra mit 7. år gik jeg i skole om vinteren; men om sommeren måtte jeg, som for resten også bønderbørn på den tid, blive hjemme og Vogte kvæget på marken. Min fader havde kun to kvier, men en mængde får, som stod tøjrede om forsommeren på et stykke hedejord nord for byen; men om vinteren var hele byens og omegnens jorder Overdrev for fårene. Som følge deraf måtte man om foråret ud at lede efter sine får, og så gjaldt det om at være i besiddelse af "memoria bestiales" (hukommelse for kvæg), som er så udviklet her på vestkysten. Jeg manglede fuldstændig denne sans, men min skolekammerat Peter Kier, en gårdmandssøn, kunne kende ikke alene faderens, men også min faders får ud af fåreflokke på hundreder, og dette hjalp mig.

Jeg var, som man siger, dum på jorden, men klog på himlen. Med andre

ord: en drømmer. Min modtagelighed for indtryk var stærk. Jeg mindes, at jeg en dag gik en hel fjerdingvej på marken og bad til Vorherre for mine forældre, og jeg husker endnu slutningsordene: Kære Himmelske Fader, hold begge dine velsignende hænder over min fader og min moder! Jeg var dengang ikke mere end otte år gammel. Et ejendommeligt træk mere vil jeg fortælle. På byens mark var der en stor flænge omkring nogle mergelgrave, hvor der kun groede følfod. På denne mark havde jeg endnu ikke sat min fod, og den var for mig noget af den ukendte hemmelighedsfulde verden, hvor min levende indbildningskraft kunne tumle sig frit. Og da jeg første gang fulgtes med fader over denne mark, var jeg til mode som en, der gør sig

skyldig i helligbrøde, og længe efter bar jeg sorg i min sjæl over tabet af mit åndernes rige, som den nøgne kolde virkelighed havde erobret.

Da jeg var 11 år, flyttede vi til Løgumkloster. Her kom jeg i en god skole og besøgte en tysk aftenskole. Jeg gjorde også tilløb til at lære engelsk og fransk sprog hos en tysk privatlærer; men det blev ikke til stort, og Krigen i 1864 gjorde helt ende på det. Endnu går der ved mindet om krigen, tabet af Dannevirke, kampen ved Dybbøl, en gysen gennem mit sind. Jeg var jo dengang 13 år, og i den alder iagttager man skarpt. Drengene havde opdaget, at man ude i en sandgrav kunne høre kanondrønene ved Dybbøl, når man lagde øret til grusvæggen. Og så kom dagene, da de første tyske soldater kom til byen. Det var prøjsiske kyrasserer med deres hvide kapper flagrende for vinden og det blanke brystpanser, som glinsede i solen. Senere kom der andre troppearter, små tyrolerjægere med deres vajende fjerbusk i hatten og grå spidsbenede ungarere. En af disse, som vi havde i kvarter, lærte mig at tælle på ungarsk, hvad jeg kan endnu. Staklen græd, da han skulle bort.

Jeg blev konfirmeret i 1866. Omvæltningen i 1864 havde fuldstændig kuldkastet planerne for os unge i henseende til valget af livsstilling, og mange var meget ilde farne. Min fader ville have mig "til bogen" – men hvad nu? Det endte med, at jeg kom på et prøjsisk amtsretskontor i Haderslev. Det var i slutningen af tresserne, da fortyskningen endnu ikke havde ret begyndt. Begge retssprog var gældende, og da Haderslev var overvejende dansk, førtes proceduren og afsagdes dommen i de allerfleste sager på dansk.

En fætter til mig, som havde giftet sig ind i en stærkt hjemmetysk familie og selv var blevet smittet, udgav i begyndelsen af halvfjerdserne en dansk avis med upolitisk tendens. Han overtalte mig til at kvittere på amtsretten og hjælpe ham på aviskontoret. Jeg havde en rændende lyst og slog til. Det varede et par år, så begyndte min fætters blad at røbe tilbøjelighed til at sejle helt over til tysken, hvilket ikke huede mig. Omsider brød jeg overtværs og henvendte mig til udgiveren af det danske blad "Dannevirke" i Haderslev, Hiort-Lorenzen. Denne rådede mig til at tage til København og tage dansk juridisk eksamen.

Det var midt i halvfjerdserne, jeg rejste til København, og i 1879 tog jeg eksamen med første karakter. På Hiort-Lorenzens anbefaling fik jeg en plads Som sagførerfuldmægtig hos A.C. Hansen i Frederikssund. Men da prøjserne i 1878 havde slettet W 5 i Pragfreden," og jeg kunne indse, at belejringen ville blive langvarig, voksede attråen hos mig om at deltage i den nationale kamp hjemme så stærkt, at jeg i foråret 1882 vendte her tilbage.

Den 8. april på Kongens fødselsdag, kørte jeg i dagvognen fra Tønder til Løgumkloster. Inde i vest så jeg det ene kongeblus dukke op efter det andet, og denne omstændighed ildnede mit mod til at udgive en avis i Tønder for vestkysten. Jeg ville genopvække den gamle Vestslesvigs Tidende, som var sovet ind i halvfjerdserne.

Det værste var kapitalen. Hvordan fik jeg fat i den? Jeg kørte omkring til bønderne på vestkanten med en god dansk mand, urmager Rosenbom, Løgumkloster, for at vække interessen

for et dansk blad. Dette var ikke vanskeligt, men pengene var det kildne punkt. Jeg fik løfte på et lån på 100 mark hos fem mand, altså en driftskapital på 500 mark. Dette var fortvivlet. Men så en køn dag kom min morbroder, Nis Hjuler fra Vellerup, ind og lagde 1.500 mark på bordet foran mig.

Med 2.000 mark blev Vestslesvigs Tidende genoprettet i Tønder den 1. oktober 1882. To år efter var det lykkedes mig at påbyrde mig en gæld, som det krævede en lang årrække for mig at få væltet af mig. I 1885, den 1. juli, blev Vestslesvigs Tidende slået sammen med Flensborg Avis på anmodning derom fra redaktør Jessen og tidligere overlærer i Flensborg, Monrad, og er siden udkommet som særtryk af Flensborg Avis indtil den dag i dag og med et redaktionskontor for vestkysten i Tønder. I 38 år var jeg ene mand på kontoret, nu er der tre mand.

EJ BLOT TIL LYST

kunne jeg med føje skrive over kapitlet om mit 38-årige ophold i Tønder under det prøjsiske regimente. Byen er dansktalende, men tysksindet, fanatisk og rå. Jeg vil og kan ikke her opregne alle de tilfælde, hvor jeg har måttet døje råheder og ondskab. Da Köllerpolitikken" i halvfemserne rodede bunden op i vore gadekær, steg der bobler op, som duftede alt andet end lifligt. Jeg blev i disse dage jævnlige forulempet på gaden og inden døre. Jeg lod alt uanset. Når den prøjsiske krigerforening om aftenen marcherede gennem gaden, og der lød råb ind til mig, "Heraus" eller værre skældsord, svarede jeg måske med at dyppe pennen og skrive en lille satirisk skitse "Bum, Bum!" eller andre, som er optrykt i min bog "Hundevagten".

Det var i de dage, at mit skilt i Søndergade blev overtjæret. Jeg lod det sidde, til stort ubehag for de Tønder-borgere, indtil solen smeltede tjæren, der flød ned ad muren som store sorte tårer. Kun en enkelt gang, da nogle mellemskole drenge råbte skældsord efter mig på gaden, klagede jeg til skoleinspektionen, fordi jeg var overbevist om, at lærerne måtte have lagt mærke til drengenes unoder. Det blev da heller ikke synderligt bedre. Et par dage efter lød ud til mig fra de åbne vinduer i skolen, da jeg under frikvarteret gik forbi: "Dansk pak!" på dansk.

De prøjsiske anklagemyndigheder havde mig stadig i kikkerten, og jeg blev flere gange i årenes løb anklaget, men stadig frikendt. Så var det, at jeg i en lille kortfattet meddelelse kom for skade at bruge den danske sprog vending "for en ordens skyld", der i den danske sprogbrug er lige så hjemmevant som "for en sikkerheds skyld" og mange lignende. Jeg havde skrevet om en prøjsisk amtsdommer, Dr. Brochs Schmidt, at han som krigerforeningens formand ved en fest havde telegraferet til den kommanderende general og – måske for en ordens skyld – til kejseren. Dermed mentes, at Brochs Schmidt også havde telegraferet til kejseren som den øverste krigsherre. Men de kloge tyskere fik så regnet ud, at jeg havde sigtet manden for at have afsendt sit kejsertelegram "for at få en orden". Jeg udtalte for retten, at jeg dog umulig kunne anses for så tåbelig at mene, at man sådan uden videre kunne telegrafere ordener ned fra Oven. Både den ansvarshavende og jeg idømtes en måneds fængsel på sædvanlig fangekost, skønt vi førte vidner

for og fremlagde talrige værker, hvori vendingen kun brugtes i én betydning.

Men retten havde gennem det tyske gesandtskab i København tilvejebragt et anonymt skøn, der skulle bevise det modsatte. Jeg forlangte i retten oplysning om, hvem der havde afgivet det anonyme skøn, men dommeren nægtede dette. Over for dette mærkværdige skøn af en navnløs tilvejebragte vi et skøn fra det danske Videnskabernes Selskab, undertegnet af professorerne Thomsen og Wimmer, og opnåede at få sagen optaget på ny. Atter domfældelse, men denne gang med en ny begrundelse, den nemlig, at ordene "for en ordens skyld" vel ikke i det danske rigssprog kunne forstås som påstået i anklagen, men at de blev opfattet således i hele den nordslesvigske befolkning, på nær et lille antal dannede, som fuldstændig beherskede det danske rigssprog. Over for denne mærkelige påstand tilvejebragtes der et skriftligt vidnesbyrd fra 2. IO6 nordslesvigere, som med edstilbud erklærede det modsatte. Men så kom der en ny domsbegrundelse. Domfældelsen hvilede ikke så meget på de ydre bevismidler i sagen som på de fem dommeres eget kendskab til den nordslesvigske mundart, og de 2. IO6 vidner ville ikke røkke domsoverbevisningen.

Dermed var potten ude, og vi måtte vandre i fængsel. Fængsel på den sædvanligfange kost, dvs. samme traktement, som stoddere fra landevejen nyder. Jeg afsonede straffen i Tønder Fængsel på Slotsbanken. Mit fængsel var komfortabelt udstyret med et bord og en treben som stol. Gulvet var af træ, hvoraf størsteparten var gennemhullet og fortæret af rotter. Sengen stod på den bare jord. Dette skete sidst i halvfemserne. Efterhånden blev mine kår bedre; de personlige forulempelser svandt, mit blad vandt også lidt udbredelse i Tønder by, sandsynligvis fordi man vidste, at det læstes flittigt i byens opland. I 1901 lykkedes det at få oprettet en dansk bank, Tønder Landmandsbank, i byen. Dette var et godt stød fremad. Senere dannedes Tønder Læseforening, som samlede danske småfolk til ugentlige møder. Så kom krigen i 1914 og satte forholdene på den anden ende.

Den 1. august blev jeg vækket om natten klokken 1.30 ved, at der stod to skikkelser, en gendarm og en politibetjent, foran min seng og bød mig stå op, da jeg skulle i varetægtsarrest. Samme skæbne deltes af et par mænd mere i

byen og rigelig 30 fra omegnen. Først blev vi ført til Altona, hvor vi indsattes i

cellerne, hvor man gemte nattens løse fugle. Vi blev dog frigivet næste dag for efter otte dages forløb atter at blive hængt⁷ og ført til Flensborg, hvor vi sad i seks uger til den 22. september. Jeg må ikke glemme den medfart, vi led, da vi blev ført gennem Tønder bys gader til Vestbanegården, hånet af den tyske pøbel, gamle og unge, kvinder og børn, der peb og hylede og spyttede efter os. Det var en forestilling så rå og simpel, så man ikke skulle tro det muligt.

I fængslet havde vi lov til at få god mad, når vi selv ville betale det, og det blev en ret dyr historie. Imens vi sad fængslede, blev der hos enkelte af os gjort husundersøgelse i hjemmet. Hos mig konfiskeredes en hel kassefuld papirer, og kassen forseglede og førtes bort. Mærkeligt nok kom kassen tilbage efter et par ugers forløb, og det kunne konstateres, at seglene var urørte.

Man havde end ikke fundet det for umagen værd at åbne kassen.

SOL!

Endelig steg morgenrøden op for det sønderjyske folk, Genforeningens sol oprandt for næppe et år siden. Og siden har jeg levet som i en rus af lykke ved alt, hvad der er hændt. Da vi gik i toget efter de engelske soldater gennem Tønders gader med dannebrog i spidsen, følte vi dette som en oprejsning for den tort og hån, vi havde døjet, da vi som fanger førtes gennem byens gader i 1914.

I de 38 år jeg sad her i byen, følte jeg jævnligt anfægtelser og grebes af tvivl. Det forekom mig, at jeg var som et vrag, der sænkes i et sejløb for at hindre indsejlingen, eller som det lille faste punkt, som isen kan krystallisere sig omkring. Måske var jeg ikke andet, men den slags småting har jo også deres mission her i verden.

Tønder, den 3. februar 1921

P. Skovrøy